

Globalisering en gender:
privatisering en liberalisering van
handel in diensten onder GATS

door Myriam Vander Stichele (SOMO)

Presentatie voor het
Belgisch Sociaal Forum

Brussel, 21 september 2002

1. Privatisering van basisdiensten

* Het neo-liberale denken heeft in het overheidsbeleid en de politiek een belangrijke rol gespeeld de laatste tien tot vijftien jaar. Dat gebeurde zowel in de landen van de Europese Unie (EU), als in ontwikkelingslanden die voorwaarden opgelegd kregen bij het verstrekken van leningen door de Wereldbank en het IMF. Een belangrijk gevolg was dat de overheidsbudgetten werden beperkt, ook voor publieke diensten, en dat publieke diensten werden geprivatiseerd b.v. telefoon, elektriciteit.

Bij privatisering verandert het eigendom van een overheidsbedrijf of -dienst van eigenaar: niet de overheid maar de private sector, m.a.w. een privaat bedrijf met winst als doelstelling wordt de eigenaar. Daardoor vermindert ook de democratische controle op de uitvoering van de taken van die bedrijven. De overheid die verantwoordelijk is voor het waarborgen van economische en sociale mensenrechten zoals het recht om vrij onderwijs en de beste gezondheidszorg heeft de bedrijven die die basisdiensten uitvoeren na privatisering niet meer in handen. Dat maakt het moeilijker om in te grijpen als er klachten zijn of als te ver doorgedreven commercialisering zwakkeren in de samenleving in de kou laat staan.

Privatisering is niet hetzelfde als liberalisering waarbij geprivatiseerde bedrijven niet alleen in handen komen van binnenlandse bedrijven maar ook buitenlandse bedrijven. Dus de voormalige publieke diensten gaan bij liberalisering deel uitmaken van de globalisering en de "internationale markt" want de nationale of geprivatiseerde bedrijven kunnen worden overgenomen door buitenlandse bedrijven.

De gevolgen van overname van geprivatiseerde basisdiensten door (buitenlandse) bedrijven zijn onder andere:

- door de grote drang naar winst van de bedrijven wordt in het aantal banen gesneden (geen werkgelegenheidsbeleid meer), is er weinig interesse in arme klanten, is er minder dienstverlening (bv. call centers (meestal vrouwen?!) waar telefonisch problemen worden geregeld, bankfilialen gaan dicht waar vaak vrouwen de klant bedienen);
- er is meer instabiliteit van het bedrijf: als de winst niet groot genoeg is, wordt het bedrijf weer verkocht of vertrekt het uit een land;
- een klein aantal grote bedrijven domineren de internationale markt en kunnen overal publieke diensten opkopen (nationale bedrijven hebben daar de middelen niet voor): bv. 2 grote bedrijven hebben 60% van de private waterdistributiebedrijven in handen wereldwijd!

2. GATS, privatisering van basisdiensten en gewone diensten

De leden van de Wereldhandelsorganisatie, nu 145 landen, hebben verschillende handelsakkoorden afgesloten die sinds 1995 in werking zijn gegaan. Een daarvan is het akkoord over handel in diensten (General Agreement on Trade in Services, GATS). De diensten die onder het GATS-verdrag in de WTO vallen zijn van allerlei soort:

- a) basisdiensten zoals waterdistributie of -zuivering, elektriciteit, telefoon, post, gezondheidszorg, onderwijs;

maar ook:

- b) toerisme, kunst- en cultuur-“producten” en media, banken en verzekeringen, transport, professionele diensten zoals advocatuur en architectuur.

Volgens GATS wordt op 4 verschillende manieren handel in diensten gedreven:

- diensten gaan over de grens
- consumenten gaan over de grens
- investeringen en dienstverlenende bedrijven gaan over de grens
- dienstverlenende personen gaan over de grens

Het GATS- verdrag bestaat uit twee delen:

- 1) een tekst met regels die gelden voor alle diensten of diensten die worden geliberaliseerd zoals hierboven vermeld
- 2) ieder land beslist, na ondemocratische en ontransparante onderhandelingen, welke diensten het openstelt voor buitenlandse bedrijven.

Het GATS-verdrag is er vooral op gericht om garanties te geven aan buitenlandse bedrijven die hun diensten verkopen of buitenlandse dienstverleners die zich in een land vestigen. Die garanties bestaan uit maatregelen die overheden verplicht moeten toepassen om de commerciële belangen van die buitenlandse dienstverleners te beschermen:

- als overheden de markt hebben opengezet van (geprivatiseerde) dienstensectoren onder de GATS-regels, dan kan die liberaliserig moeilijk worden teruggedraaid (er is een wachttijd van max 3 jaar, eventueel moet compensatie worden betaald)
- verplichte toepassing van het "principe van de meest begunstigste natie" (MFN): als een buitenlands bedrijf zich mag vestigen in een land, dan moet de overheid van dat laatste land alle bedrijven toelaten die uit WTO-landen komen, m.a.w. de overheid kan niet selectief zijn op basis van het land waar het bedrijf vandaan komt;

- overheden moeten “transparant” zijn in hun wetgeving, maar bedrijven moeten echter niet transparant zijn over hun activiteiten wereldwijd;
- GATS verplicht overheden om geen normen of standaarden op te leggen die “handelsbeperkend” kunnen zijn en laat andere publieke belangen dus niet prioritair zijn;
- bedrijven krijgen een mogelijkheid om te protesteren tegen overheidsmaatregelen die hun winst beperken.
- Landen die deze regels niet toepassen, kunnen worden aangeklaagd door andere landen en mogelijk sancties krijgen opgelegd door een panel van de WTO die als een soort rechtbank werkt.

Het GATS-verdrag bevat geen regels die garanties geven aan burgers en consumenten over de algemene toegankelijkheid van de diensten, verbetering van de kwaliteit van de diensten, betere arbeidsvoorwaarden, meer banen, etc. Daarom heeft de VN mensenrechtenorganisatie reeds kritiek geuit over het GATS verdrag (2001, 2002).

3. Vrouwen als consument van diensten

Vrouwen kunnen op verschillende manieren het effect voelen van het GATS-verdrag. In ontwikkelingslanden zijn de gevolgen meer zichtbaar dan in Europa. De effecten worden vaak veroorzaakt door de grotere concurrentie met bedrijven wereldwijd die ook door de GATS wordt aangewakkerd en omdat bedrijven naar (korte termijn)maatregelen zoeken om de waarde van hun aandeel hoog te houden.

Bij liberalisering van diensten en overname door buitenlandse dienstenbedrijven kunnen de volgende problemen rijzen voor vrouwen als consumenten met basisdiensten en andere diensten:

prijsverhogingen van water, elektriciteit, telefoon

verminderde toegang en kwaliteit voor arme consumenten

gevolgen voor tijdsbesteding, gezondheid, financiën, die vooral op vrouwen terecht komen

4. Vrouwen als werknemers

- meederheid in dienstensector maar onderaan de ladder
- meer vereisten van flexibiliteit, “marktconforme” arbeidsvoorwaarden

- buitenlandse bedrijven hebben in buitenland niet de zelfde arbeidsvoorwaarden als in het moederland van het bedrijf, maar wel dezelfde winstdoestellingen
- "snijden in de kosten" om genoeg winst te maken in de internationale concurrentie: minder banen, meer tijdelijke contracten, ...

5. Vrouwen als ondernemers of individuele dienstverleners

- moeilijk om zelf een bedrijf te starten in concurrentie met hele grote internationale bedrijven: vrouwen in Zuiden hebben vaak minder toegang tot krediet, hebben minder scholing, kunnen minder flexibel met hun tijd en inkomen omgaan omwille van hun moederrol, ...;
- vrouwen in het Noorden kunnen moeilijker flexibiliteit voor het gezin van de man afdwingen omdat die onder druk staat om zelf volledig inzetbaar te zijn voor het bedrijfsleven
- vrouwen als verpleegsters, kinderoppas, dokters, onderwijzeressen, etc. : uitbuiting van lagere lonen, "keten van liefde"

6. Vrouwen als burgers: welke toegang tot besluitvorming?

- gender analyse niet gemaakt bij het opstellen van onderhandelingsmandaat; geen evaluatie van de gevolgen van het (bestaande of toekomstige) GATS verdrag
- probleem van transparantie: publiek, parlement en media niet geïnformeerd
- meer democratisch politiek debat eisen in parlement en er buiten
- vrouwenbelangengroepen niet bij de besluitvorming betrokken, lobbyisten van het bedrijfsleven wel
- probleem coherentie gender-GATS- duurzame ontwikkeling - ontwikkelingsbeleid:
- verschillende ministeries aanspreken en coherentie eisen dat GATS ondergeschikt maakt aan andere belangen

Myriam Vander Stichele
 SOMO
 Keizersgracht 132
 1015 CW Amsterdam
 m.vander.stichele@somo.nl
 www.somo.nl